

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

FAIRY TALE THERAPY AS A TOOL OF DIAGNOSING A CHILD'S PERSONALITY

У статті висвітлено особливості діагностики особистості дитини засобами казкотерапії. У межах казкотерапії казки можуть бути засобом виявлення глибинних проблем, патернів поведінки та життєвих сценаріїв, а також для їх подальшої корекції.

Казка є діагностичним інструментарієм для виявлення поведінкових проблем. Ця проективна методика дозволяє побачити під час консультації те, що психіка зазвичай приховує, у чому людина не може зізнатися навіть сама собі, а навіть якщо і зізнається собі, то не може озвучити. У цьому випадку казка є екологічним ключиком, який м'яко та безболісно відкриває дверцята в потаємні куточки підсвідомості та витягує на поверхню те, що нам необхідно для вирішення поточного завдання, набуття рівноваги та життєвої сили. У результаті діагностики ми можемо побачити причини і передумови різних труднощів і проблем у житті, визначити, який життєвий урок зараз проходить людина, зрозуміти, яка цінність втрачена, і сформулювати гіпотезу про те, як її можна повернути.

Було виокремлено такі діагностичні функції казкотерапії: виявлення проблемних сценаріїв; визначення рис характеру та ресурсів; вивчення дитячих травм та образ: казкотерапія може допомогти виявити дитячі травми та образи, що впливають на поточний стан людини; аналіз внутрішньоособистісних конфліктів.

Діагностичними можливостями казкотерапії є виявлення проблемних зон; оцінювання рівня розвитку різних психічних функцій, таких, як пам'ять, увага, мислення та мовлення; розуміння поведінкових патернів; визначення індивідуальних особливостей дитини, такі, як її інтереси, цінності, мотивація та стиль спілкування.

Існують такі методи казкотерапії, що застосовуються для діагностики: створення казок; малювання казок; переказування казок; ігри з казковими персонажами; театралізація казок.

Казкотерапія має такі переваги у діагностиці: ненав'язливий метод; емоційна залученість; розвиток творчого мислення.

Існують і спеціальні методики, що використовують казку для діагностики різних проблем дітей: CAT, проективна методика доктора Луїзи Дьюсс та інші.

Ключові слова: казка, казкотерапія, діагностична функція казки, діагностика осо-

бистості, психологічна діагностика, причини та передумови труднощів.

The article highlights the features of diagnosing a child's personality using fairy tale therapy. Within fairy tale therapy, fairy tales can be a means of identifying deep-seated problems, behavior patterns, and life scenarios, as well as for their further correction.

A fairy tale is a diagnostic tool for identifying behavioral problems. This projective technique allows you to see during a consultation what the psyche usually hides, what a person cannot admit even to himself, and even if he admits it to himself, he cannot voice it. In this case, the fairy tale is an ecological key that gently and painlessly opens the door to the secret corners of the subconscious and brings to the surface what we need to solve the current task, gain balance and vitality. As a result of diagnostics, we can see the causes and prerequisites of various difficulties and problems in life, determine what life lesson a person is currently going through, understand what value has been lost, and formulate a hypothesis about how it can be returned.

The following diagnostic functions of fairy tale therapy were identified: identifying problem scenarios; identifying character traits and resources; studying childhood traumas and images: fairy tale therapy can help to identify childhood traumas and images that affect a person's current state; analyzing intrapersonal conflicts.

The diagnostic capabilities of fairy tale therapy include: identifying problem areas; assessing the level of development of various mental functions, such as memory, attention, thinking, and speech; understanding behavioral patterns; and determining the child's individual characteristics, such as their interests, values, motivation, and communication style.

There are the following methods of fairy tale therapy used for diagnostics: creating fairy tales; drawing fairy tales; retelling fairy tales; playing with fairy tale characters; theatricalization of fairy tales.

Fairy tale therapy has the following advantages in diagnostics: unobtrusive method; emotional involvement; development of creative thinking.

There are also special techniques that use fairy tales to diagnose various children's problems: CAT, the projective technique of Dr. Louise Dews, and others.

Key words: fairy tale, fairy tale therapy, diagnostic function of the fairy tale, personality diagnostics, psychological diagnostics, causes and prerequisites of difficulties.

УДК 373.2.013:398.2

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.21>

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Казачінер О.С.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Бойчук Ю.Д.,

докт. пед. наук, професор, академік
Національної академії педагогічних
наук України,
професор кафедри спеціальної
педагогіки, ректор
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми. Казка як метод діагностичної роботи є потужним і ефективним засобом вивчення психічних процесів та допомоги у вирішенні особистісних проблем. Її символічна мова та глибинні значення відкривають нові можливості для розуміння людської психіки та розвитку особистості.

Діагностична функція казки передбачає виявлення закладених стратегій поведінки особистості.

Діагностична функція казки полягає в процесі пошуку сенсу, розшифровки знань про світ та систему взаємовідносин у ньому безпосередньо самої особистості. Діагностика казкою розкриває неправильні (непрацюючі) життєві сценарії, яким ми з наполегливістю чомусь слідуємо. Метод казкотерапії дозволяє швидко перемогти стрес, зняти наслідки фрустрації. Казкотерапія лікує застарілі образи, що не дають нам рухатися далі – у всій практичній

психології немає методу, який краще справлявся б з цим завданням. У цих випадках психологи просять скласти чи продовжити будь-яку казку. Після написання казки психолог її аналізує. За допомогою аналізу можуть бути виявлені поведінкові стереотипи особистості, що стали звичними способами реагування, або базовий життєвий сценарій.

Казка – потужний інструмент у роботі психолога. Ця проєктивна методика дозволяє побачити під час консультації те, що психіка зазвичай ховає, у чому людина не може зізнатися навіть сама собі, а навіть якщо і зізнається собі, але не може озвучити. У цьому випадку казка є екологічним ключиком, який м'яко та безболісно відкриває дверцята в потаємні куточки підсвідомості та витягує на поверхню те, що нам необхідно для вирішення поточного завдання, набуття рівноваги та життєвої сили.

Для дітей 3–12 років – слухання, аналіз, подальше обговорення твору, визначення позитивних та негативних персонажів – це інструменти вдосконалення пам'яті, уваги, логічного мислення. Крім того, казка ознайомлює дитину з раніше невідомими їй поняттями, явищами, словами, слугуючи також прийомом мовленнєвого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що існує значна кількість праць, присвячених різним аспектам діагностики особистості дитини: методичні засоби діагностики емоційного інтелекту у дітей (С. Дерев'янка, С. Лавренко) [1; 2], особливих освітніх потреб дітей із порушеннями слуху (А. Замша) [3], комунікативної діяльності дітей з системними порушеннями мовлення (І. Мартиненко, І. Марченко) [5; 6] тощо. Серед засобів діагностики автори називають комп'ютерні технології (В. Кисличенко, А. Шлапак) [4], а також дитячий малюнок (І. Рибка) [7] та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, аналіз наукових досліджень та публікацій свідчить про обмаль праць, присвячених діагностиці особистості дитини саме засобами казкотерапії, проте такі роботи, як бачимо, є вкрай необхідними та важливими.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей діагностики особистості дитини засобами казкотерапії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Казкотерапія – це метод психологічної допомоги, який використовує казки для діагностики та корекції психічних станів. У рамках казкотерапії казки можуть бути засобом виявлення глибинних проблем, патернів поведінки та життєвих сценаріїв, а також для їх подальшої корекції.

Казка є діагностичним інструментарієм для виявлення поведінкових проблем. Казкотерапія – трудомісткий метод, і на його інтерпретацію йде днів велика кількість часу. Але водночас це досить цікавий спосіб діагностики, який дає можливість

розкрити багато аспектів особистості, визначити значущі для нього проблеми за допомогою казкових героїв.

За допомогою казкової діагностики ми визначаємо:

- риси характеру, сильні та слабкі сторони особистості, ресурси та таланти;
- батьківські заборони та розпорядження;
- застарілі образи, що не дають розвиватися;
- наявність стресу, вигорання;
- стан особистості, про які людина не розповість у голос;
- наявність дитячих травм, які заважають будувати гармонійні стосунки із собою та з партнерами;
- внутрішньоособистісні конфлікти та їх причини;
- закладені стратегії поведінки особистості;
- життєві позиції;
- життєві сценарії, яким слідує людина;
- найбільш прийнятні шляхи виходу зі скрутної ситуації.

У результаті діагностики ми можемо побачити причини і передумови різних труднощів і проблем у житті, визначити, який життєвий урок зараз проходить людина, зрозуміти, яка цінність втрачена, і сформулювати гіпотезу про те, як її можна повернути.

Сказане вище дозволило нам видокремити такі діагностичні функції казкотерапії:

- Виявлення проблемних сценаріїв: через аналіз казок, створених клієнтом, психолог може виявити життєві ситуації, що повторюються, деструктивні моделі поведінки та приховані конфлікти.
- Визначення рис характеру та ресурсів: казки дозволяють побачити сильні та слабкі сторони особистості, а також приховані таланти та ресурси.
- Вивчення дитячих травм та образ: казкотерапія може допомогти виявити дитячі травми та образи, що впливають на поточний стан людини.
- Аналіз внутрішньоособистісних конфліктів: через казки можна виявити та зрозуміти причини внутрішньоособистісних конфліктів.

Як казка допомагає у діагностиці:

- Проєктивний метод: казка дозволяє людині спрямовувати свої почуття, думки та переживання на героїв і сюжет, не усвідомлюючи цього безпосередньо.
- Екологічний підхід: казка як метафора дозволяє м'яко і безболісно досліджувати складні психологічні аспекти особистості.
- Виявлення несвідомих установок: казка може допомогти виявити несвідомі установки, які впливають на поведінку та рішення людини.
- Пошук виходу зі скрутної ситуації: казка може підказати шляхи виходу із скрутної ситуації, пропонуючи нові моделі поведінки.

У цілому, казкотерапія як метод діагностики дозволяє психологу отримати цінну інформацію про особистість клієнта, його проблеми та ресурси,

використовуючи для цього творчу та метафоричну мову казки.

Таким чином, можна назвати такі діагностичні можливості казкотерапії:

- Виявлення проблемних зон: казкотерапія допомагає виявити приховані страхи, тривоги, агресію, низьку самооцінку та інші психологічні труднощі, які можуть заважати дитині розвиватись.

- Оцінка рівня розвитку: аналіз казок дозволяє оцінити рівень розвитку різних психічних функцій, таких, як пам'ять, увага, мислення та мовлення.

- Розуміння поведінкових патернів: казки можуть відображати особливості поведінки дитини, її ставлення до себе та оточуючих, а також способи вирішення проблем.

- Визначення індивідуальних особливостей: казки можуть виявити індивідуальні особливості дитини, такі, як її інтереси, цінності, мотивація та стиль спілкування.

Існують такі методи казкотерапії, що застосовуються для діагностики:

- Створення казок: дитині пропонують написати казку на задану тему або за запропонованими картинками. Аналіз змісту, структури та мови казки дозволяє оцінити когнітивні та емоційні особливості дитини.

- Малювання казок: дитині пропонують намалювати казку, а потім психолог аналізує малюнки, виявляючи особливості сприйняття, уяви та емоційного стану.

- Переказування казок: дитині пропонують прослухати або прочитати казку, а потім переказати її. Аналіз переказу дозволяє оцінити рівень розвитку пам'яті, уваги та мовлення.

- Ігри з казковими персонажами: дитині пропонують пограти з фігурками казкових персонажів, розіграти казку або вигадати продовження. Ці ігри дозволяють оцінити навички спілкування, рольової поведінки та емоційного реагування.

- Театралізація казок: дитині пропонують розіграти казку у вигляді театралізованої вистави. Це дозволяє оцінити рівень розвитку уяви, акторських здібностей та вміння взаємодіяти з іншими.

Казкотерапія має такі переваги у діагностиці:

- Ненав'язливий метод: казкотерапія є м'яким та природним способом для дитини виявити свої почуття та переживання, не відчуваючи при цьому тиску з боку дорослого.

- Емоційна залученість: казки дозволяють дитині емоційно відгукнутися на проблему, що допомагає їй краще зрозуміти себе та свої почуття.

- Розвиток творчого мислення: казкотерапія стимулює творче мислення та уяву, що сприяє розвитку вищих психічних функцій.

Існують і спеціальні методики, що використовують казку для діагностики різних проблем дітей: САТ, проєктивна методика доктора Луїзи Д'юсс та інші.

Висновки. Усе сказане дозволяє дійти висновку про те, що казка може використовуватися як інструмент діагностики та передбачає виявлення вже наявних життєвих сценаріїв та стратегій поведінки дитини. Образний світ казок дозволяє ідентифікувати себе з персонажем казки. Він поєднує свої думки і переживання з думками і переживаннями персонажа казки і розповідає про них. Пропоновані дитиною відповіді питання дорослого дозволяють зробити висновок про психоемоційний стан дитини.

Крім того, казкотерапія є ефективним та корисним методом діагностики та розвитку вищих психічних функцій у дітей та дорослих, дозволяючи виявити проблемні зони, оцінити рівень розвитку та допомогти у вирішенні психологічних труднощів.

Основні способи психодіагностики за допомогою казки, що застосовуються у роботі фахівця:

- розповідаємо казку та відстежуємо реакції клієнта. Для цього необхідно занурити клієнта в казку, ввести в стан, подібний до легкого трансу. Це досягається численними повторами, рівністю голосу, використанням яскравих мовленнєвих зворотів, вигадливих приказок та кінцівок;

- спостерігаємо, як клієнт реагує на ті чи інші вчинки героїв у тому, щоб виявити ціннісні уявлення, страхи: відстежити пози дитини, руху, міміку. Крім коментарів клієнта, необхідно тлумачити невербальні сигнали, щоб виявити найбільш значущі місця. Необхідно звертати увагу на жарти та сміх, на тривогу, на ті моменти, які викликають особливий інтерес чи, навпаки, не привернули уваги, на коментарі під час розповіді. Слід зазначити, з ким із героїв казки себе ідентифікувала людина; здогадатися про це нескладно за особистісними реакціями, тобто за емоціями, які проявляються;

- просимо розповісти улюблену казку чи розповідь. У цьому випадку ми виходили зі становища, що казки, які міцно закріпилися в душі людини, є плодами батьківських розпоряджень і лежать в основі життєвих сценаріїв. Улюблена казка, найчастіше, є грубо спрощеним життєвим сценарієм і, виявивши, з ким із героїв – Героєм чи Невдахою – ідентифікує себе клієнт, можна визначити його «програму» на все свідоме життя;

- просимо клієнта вигадати та розповісти історію, казку. Саме цей спосіб роботи із казкою дає найбагатший матеріал для діагностики. Тут психологу слід відстежувати реакції клієнта, а й зробити повний аналіз продукту творчості – казки, яку можна умовно вважати художнім твором, автор якого комбінує образи не випадково, як під час сновидіння чи безглузлого мріяння. Навпаки, казка слідує внутрішній логіці образів, що розвиваються, а внутрішня логіка обумовлена тим зв'язком, який встановлює твір між своїм світом і світом уваги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дерев'янка С. П. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. № 128. С. 95–99.
2. Дерев'янка С. П., Лавренко С. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту у дітей. *Вісник Львівського університету*. 2020. С. 23–29.
3. Замша А. В. Особливості діагностики особливих освітніх потреб дітей із порушеннями слуху. Освіта осіб з особливими освітніми потребами: шляхи розбудови. 2019. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718853/1/%D0%97%D0%B0%D0%BC%D1%88%D0%B0_%D1%81%D1%82.%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%82%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B1_2019.pdf
4. Кисличенко В. А., Шлапак А. І. Діагностика сформованості фонематичних процесів у дітей

із ЗНМ III рівня засобами комп'ютерних технологій. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 3. С. 114–119.

5. Мартиненко І. В. Психолого-педагогічні підходи до діагностики комунікативної діяльності дітей з системними порушеннями мовлення. *Логопедія*. 2015. № 5. С. 38–45.

6. Марченко І. С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 21. С. 174–178.

7. Рибка І. Дитячий малюнок як засіб психологічної діагностики особистості першокласника. *Магістерський науковий вісник*. 2018. Вип. 19. С. 142–144.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025
Дата публікації: 20.11.2025